

ANDRZEJ KARPOWICZ

Najciekawsze druki ze zbiorów masońskich Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Konstytucja Andersona

Najważniejszą dla wolnomularzy książką, znajdującą się w zbiorach masońskich Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, jest pierwodruk tzw. Konstytucji Andersona. Opracował ją, na potrzeby powstałej w 1717 roku Wielkiej Łoży Londynu i na polecenie wielkiego mistrza Teophila Desaguillersa - francuskiego emigranta, hugenoty, członka Royal Society, pastora kaplicy prezbiteriańskiej w Londynie, Wielebny James Anderson (1680-1739), z pochodzenia Szkot.

Rękopiśmienny projekt Konstytucji został przedyskutowany w loży, następnie wielki mistrz, książę John Montagu, pierwszy arystokrata na tym stanowisku, polecił ją wydrukować. Wydanie i rozpowszechnienie powierzono Johnowi Senexowi i Johnowi Hooke, którzy z kolei wydrukowanie tekstu zlecieli londyńskiemu drukarzowi Williamowi Hunterowi. Ostatecznie pierwsze wydanie *Konstytucji* ukazało się w 1723 roku¹. Niestety nie udało mi się ustalić w jakim nakładzie została książka ta wydana. Bardzo ostrożnie – uwzględniając zwyczaje wydawnicze tamtych czasów i fakt, że znajdujemy się u początków ruchu wolnomularskiego, wysokość nakładu można określić na 200-300 egzemplarzy. Hipotezę tę wspiera dodatkowo fakt, że już w 1911 roku August Wolfstieg w swej monumentalnej bibliografii określa pierwodruk Konstytucji jako „druk skrajnie rzadki”.

Na początku druku znajduje się dedykacja Desaguillersa dla księcia Montagu. Następnie na 48 stronach dużą czcionką zostały opisane legendarne dzieje wolnomularstwa, które wywiedzione zostało od praojca Adama, by poprzez tradycję biblijną, grec-

¹ [J. Anderson], *The Constitutions of the free-masons : Containing history, charges, regulations & of that most Ancient and Right Worshipful Fraternity : for the Use of the Lodges* - London : Printed by W. Hunter for John Senex & John Hooke, In the Year of Masonry 5723 ; Anno Domini 1723. - [8], 91 s., front. 4'.

Tabl. 1.

ko-rzymską oraz średniowieczną dojść do czasów współczesnych Andersonowi. Najważniejsza część Konstytucji mieści się na stronach 49-56. Są to obowiązki wolnomularza sformułowane przez Andersona w oparciu o dawne rękopiśmienne zbiory przepisów wolnych mularzy. Zamknięte zostały w sześciu punktach. Pierwszy dotyczy Boga i religii, drugi władzy administracyjnej, cywilnej i podległej, trzeci łóż, czwarty mistrzów, dozorców, czeladników i uczniów, piąty przestrzegania zasad sztuki przy pracy, szósty, najbardziej rozbudowany, dotyczy sposobów postępowania w loży. Uzupełnieniem jest dołączony regulamin wolnomularza ułożony przez George'a Payne'a. Tekst Konstytucji został podpisany przez Wielkiego Mistrza Wielkiej Łoży Londynu ks. Whartona, jego zastępcę Teophila Desaguillersa, dwóch wielkich dozorców oraz mistrzów i dozorców dwudziestu łóż podległych wówczas Wielkiej Łoży Londynu. Na miejscu siedemnastym jest wymieniony James Anderson. Przy jego nazwisku widnieje określenie „autor tej książki”. Jest to jedyne miejsce w pierwszym wydaniu Konstytucji, w którym został ujawniony autor dzieła. Na końcu Anderson zamieścił teksty pięciu pieśni wraz z nutami, przeznaczonych dla mistrzów, dozorców, czeladników i uczniów.

Druk został ozdobiony frontispisem, którego autorem był Pine. Przedstawia on uroczyste przekazanie księgi Konstytucji przez wielkiego mistrza księcia Montagu swemu następcy – księciu Whartonowi. Ceremonia odbywa się w stosownej scenerii, której najważniejszym elementem jest wystylizowana kolumnada. Nad kolumnadą, pod łukiem umieszczony został rydwan Heliosa. Na posadzce, u stóp postaci, znajduje się wykres twierdzenia Pitagorasa. Utrwalona na frontispisie scenografia wraz z

wpisaną w nią symboliką do dziś odgrywa ogromną rolę w ikonografii i obrzędowości wolnomularskiej (tabl. 1).

W osiemnastym wieku ukazało się nakładem Wielkiej Łoży Londynu pięć wydań Konstytucji. Anderson przygotował osobiście jeszcze drugie wydanie, które ukazało się rok przed jego śmiercią (1738). Tym razem, w odróżnieniu od pierwszego wydania, nazwisko Andersona pojawiło się na karcie tytułowej². W wydaniu tym Anderson rozszerzył niektóre partie tekstu³. Zasady wolnomularstwa oparto na zapisach z pierwszego wydania. Bez zmian przedrukowano drugie wydanie w 1746 roku⁴. Drugie wydanie i jego przedruk powtórzyły frontispis Pinego. W 1756 roku kolejne wydanie Konstytucji Andersona przygotował John Entick⁵. Wydanie to zo-

Tabl. 2.

² *The new Book of constitutions of the antiient and honourable fraternity of free and accepted masons : containing their history, charges, regulations &c. Coll. And digested by order of the Grand Lodge from their old records, faithful traditions and lodge -books for the use of the lodges / by James Anderson.* – London : Ward and Chandler, 1738. – X, 230 s., 1 k. tabl. ; 4°.

³ Szerzej o różnicach w tekście pierwszego i drugiego wydania oraz okolicznościach powstania *Konstytucji* pisze T. Cegielski w swej pracy „*Ordo ex chaos*”. Warszawa 1994, s.199-227.

⁴ *The History and constitutiona of the most ancient and honourable fraternity of free and accepted masons : containing their history, charges, regulations &c. Coll. And digested by order of the Grand Lodge from their old records, faithful traditions and lodge -books for the use of the lodges / by James Anderson.* – London : Robinson 1746. – X, 230 s., 2 k. tabl. ; 4°.

⁵ *The Constitutions of the antiient and honourable fraternity of free and accepted masons : containing their history, charges, regulations &c. Coll. And digested by order of the Grand Lodge from their old records, faithful traditions and lodge -books for the use of the lodges / by James Anderson, carefully revised, continued and enlarged with many additions by John Entick.* – London : Scott, 1756. – 339 s., 1 k. tabl.

Tabl. 3.

stało zaopatrzone w nowy frontispis, na którym widnieje sztych Colea według rysunku Boitarda przedstawiający personifikację Brytanii, która siedzi na tronie, wspierając ramię na tarczy z herbem Wielkiej Łoży Londynu. U jej stop leżą narzędzia wolnomularskie, w tle rysuje się Londyn i jego port. Wyraźnie zaznaczone jest światło Słońca i Księżyc. Brytania w dłoniach trzyma berło i palmową gałązkę (tabl. 3). Ostatnie osiemnastowieczne wydanie Konstytucji Andersona opracował John Noorthouck w 1784 roku⁶. Wydanie to także zostało zaopatrzone w swój odrębny frontispis z alegorycznym przedstawieniem Prawdy wypełniającej światłem pomieszczenie Łoży (tabl. 2).

Osiemnastowieczne przeróbki francuskie i niemieckie naśladowały wydane w Holandii tłumaczenie Konstytucji na język francuski dokonane przez J. Kuenena⁷. Wszystkie te wydania znajdują się w zbiorach masonskich Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

Już na początku XIX wieku pierwodruk Konstytucji Andersona uzyskał rangę książki

⁶ *Constitutions of the antient fraternity of free and accepted Masons : containing their history, charges, regulations & / First compiled by order of the Grand Lodge, from their old records, and traditions, by James Anderson, D.D. - A new edition revised, enlarged, and brought down to the year 1784, under the direction of the Hall Committee / by John Noorthouck. - London : Printed by J. Rozea, Printer of the Society, 1784.*

⁷ *Constitutions, histories, loix, charges, réglemens et usages, de la très vénérable confrérie des acceptées franc-maçons : Tirés de leur témoignages authentiques & traditions fidelles[!] de plusieurs siecles / trad. de l'anglois par Jean Kuenen. - La Haye : C. van Zanten, 1736.*

kanonicznej prawa wolnomularskiego. Wydane w Hamburgu, w kręgu Friedricha Ludwiga Schrödera, pierwsze pełne tłumaczenie w języku niemieckim podawało w adresie wydawniczym dane oryginału⁸.

W drugiej połowie XIX wieku zaczęto wydawać reprinty Konstytucji. W czasach, kiedy nie znano jeszcze prawdziwej techniki reprintsu, składano tekst czcionką identyczną, czasem specjalnie odlewaną, z tą, jaka była stosowana w oryginale. Bibliofilskie, staranne wydania tych reprintsów są licznie reprezentowane w kolekcji masoników Biblioteki Uniwersyteckiej. Najlepszym i najstaranniejszym z tych reprintsów – nowodruków było niemieckie wydanie przygotowane w 1901 roku na zamówienie loży Plato w Wiesbaden. Uwzględniono w nim wszystkie cechy oryginału, nawet papier, na którym wydrukowano tekst Konstytucji, był wzorowany na czerpanym papierze oryginału. Również skórzana oprawa miała tłoczenia wzorowane na osiemnastowiecznych wydaniach. Przykładem takich opraw jest egzemplarz Konstytucji Andersona znajdujący się w Niemieckim Muzeum Wolnomularskim w Bayreuth. Niestety, egzemplarz pierwodruku posiadany przez Bibliotekę Uniwersytecką w Poznaniu, pozbawiony był oryginalnej oprawy. Nowa, wykonana w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku: gładka jasnobrązowa skóra, odznacza się wielką starannością, choć nie stara się nawiązywać do obowiązujących w tym zakresie wzorów.

W XX wieku pojawił się zwyczaj wydawania Konstytucji Andersona jako reprintsu wraz z tłumaczeniem na inne języki. Już wydanie dla loży Plato było uzupełnione woluminem z przedrukiem tłumaczenia hamburskiego. W latach międzywojennych w jednym woluminie wydawano reprint Konstytucji oraz jej tłumaczenie.

Obecnie rozpowszechnione jest wydawanie Konstytucji, w którym równolegle podaje się reprint pierwodruku i tekst tłumaczenia⁹. Prace nad takim wydaniem z polskim tłumaczeniem są już daleko zaawansowane. Podstawowa część Konstytucji – „Obowiązki masona” została przetłumaczona przez Andrzeja Nowickiego¹⁰. Legendarną historię masonerii przełożył Tadeusz Cegielski¹¹.

⁸ *Die Constitutionen der Frei-Maurer, welche die Geschichte, Vorschriften Anordnungen u.s.w. dieser sehr alten und ehrwürdigen Bruderschaft enthalten : Zum Gebrauch der Logen.* – London 1723: Hunter [i.e. Hamburg, 1806]. – VIII, 213 s. ; 8°. – tłum. F.K.J. Prätorius, F. L. Schröder , F.L.W. Meyer. – ukazało się w nakładzie zaledwie 150 egz. – stąd bibliograficzna rzadkość tego tłumaczenia.

⁹ *Die Konstitution der Freimaurer aus dem Jahre 1723 / James Anderson ; Faksimile-Ausgabe des englischen Originaltextes mit deutscher Übersetzung von Rudolf Ebel.* – Bayreuth : Quatuor Coronati, 1983.

¹⁰ Konstytucja Andersona / S\Ł\''Europa'' na W\Warszawy. – [Warszawa] : Wolnomularz Polski, [1996]. – Biblioteczka „Wolnomularza Polskiego” : 1. – Aut. James Anderson ; tł. Andrzej Nowicki.

Również w Internecie na stronie Wielki Wschód Wolnomularski: Konstytucja Andersona http://wolnomularstwo.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=271&Itemid=30.

¹¹ Tłumaczenie zamieścił w Internecie na stronie Wielki Wschód Wolnomularski: **Konstytucje Wolnych Mularzy - cz. 1: Historia** / Przekład © Tadeusz Cegielski 1999-2006 . - http://wolnomularstwo.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=288&Itemid=30.